

«Vull subornar la joventut»

Un monòleg d'homenatge
a Gabriel Ferrater a partir
de les seves paraules

Dramatúrgia
d'Andreu Gomila

**«Vull subornar
la joventut»**

«Vull subornar la joventut»

**Un monòleg d'homenatge
a Gabriel Ferrater a partir
de les seves paraules**

Dramatúrgia
d'Andreu Gomila

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filologia UB

Edició no venal

© Edicions de la Universitat de Barcelona
Adolf Florensa, s/n
08028 Barcelona
Tel.: 934 035 430
comercial.edicions@ub.edu
www.edicions.ub.edu

© Per la il·lustració de la coberta, Marta Bellvehí

Les dones i els dies: © Gabriel Ferrater, 1968 i Hereus de Gabriel Ferrater

Cartes a l'Helena i residu de materials dispersos: © Gabriel Ferrater, 1995 i Hereus de Gabriel Ferrater

Retrato del artista en 1956: © Jaime Gil de Biedma, 1991 i Hereus de Jaime Gil de Biedma

Espectacle produït per l'Ajuntament de Sant Cugat i estrenat al BCN Poesia 2022. Amb la col·laboració de l'Aula de Poètica UB.

ISBN: 978-84-9168-837-2

Aquest document està subjecte a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada de Creative Commons, el text de la qual està disponible a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Sumari

Pòrtic, de Joan Guàrdia Olmos	9
Gabriel Ferrater, tancat al ventre de la nit, de Joan Santanach Suñol	11
«Vull subornar la joventut»	15

Gabriel Ferrater volia subornar els joves, que és tant com dir fer-se'ls seus, seduir-los, atrapar-los amb la seva poesia. L'any del centenari del seu naixement continua sent un poeta llegit i venerat per les noves generacions. La seva és una poesia que no ha envellit, i això que ja fa cinquanta anys de la seva mort. No es pot dir el mateix de gaires poetes.

El 2022 és un any especialment ric en commemoracions literàries. En l'àmbit de la literatura en català també se celebren els centenaris de Joan Fuster i Guillem Viladot; en el de la castellana, els de José Hierro i José María Fonollosa; el de Pasolini en la italiana i friülana; els de Philip Larkin i Jack Kerouac, en l'anglesa. Pel que fa a títols importants apareguts ara fa un segle, entre els diversos que podríem esmentar, només adduirem *The Waste Land*, de T. S. Eliot, traduït en català pel també poeta i crític Joan Ferraté, germà de Gabriel. La de 1922 va ser una bona anyada.

Gabriel Ferrater va tenir una relació peculiar amb la Universitat de Barcelona. El curs 1947-1948 es va matricular a Ciències Exactes, però no va acabar els estudis. Força més tard, en canvi, sí que va completar els de Filosofia i Lletres i, poc després, el 1968, va esdevenir professor a la llavors novíssima Universitat Autònoma de Barcelona. Hi va impartir assignatures de lingüística i crítica literària. Aquella estabilització no feia sinó regularitzar les activitats docents que Ferrater havia dut a terme fins aleshores. Cal fer esment sobretot dels dos cicles de conferències que li va encarregar la Càtedra de Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat de Barce-

lona. Antoni Comas era el flamant titular de la Càtedra, creada el 1965, després de diverses peticions d'estudiants i professors.

Entre el novembre del mateix 1965 i l'abril de 1966, i al llarg dels mesos de gener a maig de 1967, Gabriel Ferrater va explicar a les aules de la nostra Universitat l'obra de diversos dels autors més destacats del segle xx català. A alguns els va dedicar unes quantes sessions, no solament conferències. Entre els poetes, va parlar de Carles Riba, J. V. Foix, Josep Carner i Guerau de Liost, i entre els prosistes, de Víctor Català —única autora, de pseudònim masculí, comentada—, Joaquim Ruyra i Josep Pla. Bona part de les sessions es van enregistrar i, posteriorment, transcriure. Llevat de la lectura de Carner, inclosa com a pròleg en l'edició de *Nabí* de 1971, la resta es va publicar pòstumament, entre els anys 1979 i 2010.

El volum que teniu a les mans recupera el record d'aquelles sessions, situant-les a les aules on es van produir. El monòleg, representatiu de tota la producció de Gabriel Ferrater, es representarà, en el marc de la Setmana de la Poesia de Barcelona, a l'aula Joan Maragall de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona. No ens sembla que hi pugui haver un homenatge més adequat.

JOAN GUÀRDIA OLMOS
Rector de la Universitat de Barcelona

Gabriel Ferrater, tancat al ventre de la nit

L'1 de maig de 1972 Ricard Salvat es feia ressò de la mort de Gabriel Ferrater a les pàgines del seu diari. Se n'havia assabentat aquell mateix migdia fullejant el *TeleXprés*, mentre feia temps abans de dinar. Malgrat que el diari era poc explícit sobre les circumstàncies de la mort, ell de seguida va pensar en un suïcidi. «Era un malalt, en Gabriel, un malalt de la solitud i l'avorriment.» Més enllà del disgust i de l'impacte que la notícia li va causar, va suscitar-li alguns records i, sobretot, algunes valoracions que, no per ser tòpiques, deixen de contenir una part substancial de veritat. I que, com també acostuma a ser habitual en aquests casos, transmeten una imatge poc optimista del país, encara que excusable, a començaments dels setanta, per la situació política que es vivia.

Escrivia Salvat sobre Ferrater, poques hores després de conèixer la notícia, però ara ja havent confirmat de bona font la seva impressió inicial: «Penses que potser tenia la sensació que no se li feia prou justícia, que no es valorava prou el seu talent de gran home de lletres. [...] Era un home de massa volada, de massa nivell per a la terrible mesquinesa ambient del moment que travessa Catalunya. Era un home que a Anglaterra o a Amèrica se l'haurien disputat les millors universitats».* Gabriel Ferrater va ser, sens dubte, una figura bri-

* Ricard Salvat, *Diaris (1969-1972)*, edició i pròleg a cura de Francesc Foguet i Boreu, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 2017, p. 257.

llant, difícilment classificable i, per això mateix, incòmoda. Com ho va ser el mateix Ricard Salvat, sense anar més lluny. El recordem sobretot com a poeta, per bé que les seves aportacions com a crític literari o d'art, i com a lingüista, continuen sent vigents i suggestives.

El monòleg que presentem, amb fragments triats de textos seus, preparat per Andreu Gomila, fa un recorregut per diverses qüestions, literàries i d'altra naturalesa, que inquietaven el poeta Ferrater. I també el crític Ferrater. Hi parla del procés de concepció i de redacció d'un poema, i de la relació que es pot establir amb les experiències de les quals parteix, cosa que s'exemplifica ben gràficament amb «El mutilat». O bé de l'elecció de la llengua literària, que tots els escriptors que empren el català es veuen abocats a haver de justificar, en un moment o altre, mal que sigui per la insistència del qüestionament. Al costat d'aquest, el preocupaven altres aspectes lingüístics. Especialment actual em sembla la defensa que fa de la visió que Pompeu Fabra tenia del que havia de ser el català, útil per escriure odes sàfiques, però igualment per redactar tractats científics. Ferrater ho tenia ben clar.

Encara que una mica de passada, s'hi apunta la reacció de desconcert que la seva poesia podia causar en determinats lectors, i més en els anys en què la va escriure. Hem de situar el conjunt de la seva obra poètica en un període molt concret i d'altra banda breu: del 1958 al 1963. Ferrater era ben conscient que, en la literatura catalana d'aquells anys, els corrents estètics —o, el que és gairebé el mateix, ideològics— anaven per camins diferents dels que ell havia començat a recórrer. El realisme històric no li interessava gens, però no l'hem de confondre amb la realitat. Perquè la realitat sí que l'atreïa, en les seves facetes més diverses i des de l'assumpció més extre-

ma de la complexitat. Per això els seus poemes de vegades poden resultar poc transparents.

La realitat també incloïa les seves experiències de joventut, viscudes durant la grisa postguerra («aquells pollosos anys quarantes»). En parla extensament en els versos del «Poema inacabat», citat en diverses ocasions a les pàgines que segueixen. I, ja que hem entrat en el terreny més personal, les dones, presents i sobretot absents, tenen així mateix un paper destacat en la realitat que reflecteixen els seus versos. Al monòleg hi trobarem alguns dels textos que va dedicar, i adreçar, a Helena Valentí, sobretot posteriors al seu trencament. I es clou amb «Nit trista de Sant Joan», de Marta Pessarrodona, en què reprèn, després de la mort del poeta, el seu «Midsommarnatt».

Al costat de les experiències personals, que li interessaven sobretot per extreure'n una derivada ètica i moral, i, doncs, generalitzable, els textos de Ferrater són plens de referències a les seves lectures. Els que conformen el monòleg en són una bona mostra. No es tracta pas d'esments erudits ni pedants, sinó tot al contrari. Són fets amb la naturalitat que dona haver-s'hi familiaritzat, haver gaudit i interioritzat unes obres fins al punt que han esdevingut consubstancials al mateix procés creatiu. Les lectures, des d'aquest punt de vista, són extraordinàriament productives. Gabriel Ferrater estava impregnat de literatura, i el diàleg amb els autors que l'havien precedit i acompanyat es fa present de manera constant en els seus textos. Unes lectures que l'havien ajudat a pal·liar, encara que fos mínimament, els efectes de la malaltia de la solitud.

«Vull subornar la joventut»

INTERPRETACIÓ	Pol López
DRAMATÚRGIA	Andreu Gomila
DIRECCIÓ	Pau Carrió
DISSENY DE SO	Damien Bazin

A partir de *Les dones i els dies*, *Cartes a l'Helena* i *Curs de literatura catalana contemporània*, de Gabriel Ferrater; l'entrevista al poeta extreta d'*Infame turba*, de Federico Campbell; *Retrato del artista en 1956*, de Jaime Gil de Biedma, i *Vida privada*, de Marta Pessarrodona.

Fosc. Un focus zenital il·lumina una taula, damunt de la qual hi ha un flexo, un contestador automàtic, un got de tub i una ampolla de ginebra. Al fons, veiem un ninot (o un globus d'heli) amb la cara de Gabriel Ferrater.

Àudio de Gabriel Ferrater: soroll de cadires.

Abans de posar-me a llegir el poema els faré algunes observacions a manera de pròleg que procuraré que siguin curtes perquè tinc por que el poema sigui, justament, massa llarg. És un poema d'uns 1.300 octosíl·labs i no sé, no l'he llegit mai en veu alta. No sé el temps que pren. Però suposo que és un temps relativament llarg. Més llarg del que s'acostuma a suposar que té la poesia d'ara, feta de retallets curts, podríem dir-ne. Ara bé, crec que he de dir algunes coses i introduir en la intenció d'aquest poema, perquè, a part de la seva llargada, crec que també en altres aspectes pot desconcertar. O sigui que s'aparta del que és normal en la poesia catalana d'avui.

Entra Pol López. Pol López para el contestador.

POL: No sé què és la inspiració, o ho sé ben poc. En els primers poemes que vaig escriure demanava més llibertat. Cap a 1958, quan tenia trenta-sis anys, que és una edat ja força avançada per a un poeta, vaig començar a escriure perquè tenia coses a dir sobre els homes, les dones, Espanya, etcètera. Creia

que la millor manera d'expressar-me seria la prosa, una mena d'aforismes com els de Nietzsche o La Bruyère, però no acabava de sortir-me'n. Després Shakespeare em va revelar les possibilitats de la poesia. El meu primer llibre està escrit gràcies a aquest procediment mental: jo pensava que havia d'escriure un poema sobre tal tema, producte de l'observació moral, psicològica, sobre la gent; i aleshores esperava dues o tres setmanes que de sobte aquell tema, purament abstracte, intel·lectual, es concretés mitjançant una anècdota o a través d'una cosa vista al carrer. (Gairebé tots els meus primers poemes passen al carrer.) I quan ho trobava, el poema ja estava pràcticament fet. On és la inspiració en tot aquest procés? Enlloc, o potser en la capacitat de fixar-me en aquella observació, però si ja m'havia passat tres o quatre setmanes buscant-la, doncs això no és inspiració. Per altra banda, de vegades he escrit un poema en estat gairebé automàtic, és a dir, dictat. Potser això sí que és inspiració. Goethe diu que els escriptors que corregeixen molt les seves obres són els dolents. Que el bon escriptor escriu de pressa i amb poques correccions. Jo crec que formular-ho així és un disbarat. El que passa és que en tot escriptor hi ha un lapse de temps més o menys llarg entre el moment en què té una idea i el moment en què agafa la ploma. Però hi ha escriptors que agafen la ploma de seguida, i d'altres que només l'agafen en l'últim moment. Hi ha poetes que no escriuen fins que ja tenen el poema fet; jo soc d'aquests. Goethe sostenia que era dolent l'escriptor que feia molts esborranys. No, senyor: és una altra mena d'escriptor. Un poema de longitud normal, o de trenta o quaranta versos, rars vegades m'ha costat més d'una tarda, però és que jo agafo la ploma molt tard, quan ja tinc el poema organitzat dins del cap. Un poema mai no està acabat. Mai acaba. S'abandona, com deia Paul Valéry.

Jo penso, com pensava Montaigne i tothom als segles xvii i xviii, que l'escriptor, abans d'agafar la ploma o la màquina d'escriure, ja ha de tenir ben pensat el tema al cap. Les idees han de ser anteriors a la forma. És a dir, tant si són idees sobre les dones o sobre la consciència social o històrica, han de ser anteriors al que puguis escriure. Òbviament, el que escrius ha de ser posterior al món d'experiències, sensacions, idees, etcètera. Hi ha persones que viuen de cara al futur; d'altres, de cara al passat. No penso gaire a organitzar o canviar el gènere. Penso a saber d'on vinc i com he arribat allà on soc. No cap a on vaig. Per això el contingut ha de ser anterior a l'obra; això ho podrien haver dit La Fontaine, Cervantes, Horaci, tots els clàssics. La idea d'Eliot, la idea simbolista que el tema es va creant així que el treball, doncs no funciona, llevat d'alguns casos excepcionals. Per dir-ho amb una frase de Brecht (o de Walter Benjamin, no ho recordo): un escriptor no ha de graponejar el seu tema, sinó mantenir-s'hi a distància, cosa que vol dir que el tema ja ha d'existir.

Pausa.

A L'INREVÉS

Ho diré a l'inrevés. Diré la pluja
frenètica d'agost, els peus d'un noi
caragolats al fil del trampolí,
l'agut salt de llebrer que fa l'aroma
dels lilàs a l'abril, la paciència
de l'aranya que escriu la seva fam,
el cos amb quatre cames i dos caps
en un solar gris de crepuscle, el peix
llisquent com un arquet de violí,

el blau i l'or de les nenes en bici,
la set dramàtica del gos, el tall
dels fars de camió en la matinada
pútrida del mercat, els braços fins.
Diré el que em fuig. No diré res de mi.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

A mi no m'interessa precisament expressar... Vull dir: ja he deixat molt enrere l'edat en què a un li interessa expressar les idees o les opinions de les quals participa. A mi m'interessa molt més expressar les idees o les opinions que soc capaç d'imaginar bé. És a dir, de les quals crec que puc donar la coherència i l'enquadrament dins d'una mentalitat.

Pol para el contestador.

POL: Com totes les persones normals, un escriptor està compromès amb la gent que l'envolta, amb el país on viu, amb tota mena de coses, però la creació de la seva obra és ben bé una altra cosa. L'escriptor intenta traduir la seva experiència, i aquesta pot ser diferent per a cada escriptor. Jo, evidentment, practico molt poc la poesia política, però una persona per a qui la política té importància en la vida, en la seva experiència personal, em sembla molt bé que la tradueixi en poesia. El cas més notable és el d'Aragón, que no va escriure sinó bajanades en vers abans que els alemanys envaïssin França. Durant la invasió va escriure poemes fantàstics, i quan els alemanys van marxar, va deixar d'escriure poemes tan bons. En aquell moment, per a Aragón l'important era

la qüestió patriòtica i política de la Resistència. Jo, per tant, no tinc res en contra que aquells poemes d'Aragon siguin polítics. Per altra banda, és un mal negoci que els alemanys hagin d'envair França perquè Louis Aragon escrigui bons poemes.

Quan es discuteix el fet que escrivim en català, es planteja si un escriptor està forçat o no a escriure en la llengua materna. Sobre això es poden adoptar totes les tesis. Montaigne no era francès de llengua materna (era gascó i de nen parlava gascó amb les dones i llatí amb els homes) i tanmateix és un dels grans escriptors francesos. Petrarca va ser tan gran en llatí com en italià. Hi ha exemples per a tots els gustos. Dels setze als vint anys vaig viure a França, que són els anys de més vigor pel que fa als gustos literaris, i el castellà no és la meva segona llengua, sinó com a mínim la tercera. Fa molts i molts anys que pràcticament només lleigeixo en anglès. La prosa, la podria escriure tan bé en anglès, o en francès, com en castellà.

Pol acciona el contestador.

Àudio nou:

[Carta 7. Del Gabriel a l'Helena. Barcelona, divendres, 31 d'agost de 1962]

Estimada:

Al final de la teva carta hi ha un afegit que em diu que t'escrigui, «encara que sigui molt curt». Em figuro que és només un menut repensament de benevolència, després de rellegir la carta, tan plena d'aversion. Però no puc desdenyar res, per menut que sigui, i per si anés de bona fe, ja ho veus,

t'escric. Una carta no fa cap nosa: sempre la pots llençar sense llegir-la.

Ja te n'havia escrit una altra abans d'aquesta, però hi havia tot de maniobres brutes, i me n'he avergonyit a temps.

Sí que seré curt. El meu instint, ja ho comprens, és d'omplir pàgines i pàgines. No cal que et digui com em trobo: ganes de trossejar-ho tot, he dormit quatre hores en dos dies, i així seguint. He vist que l'equanil redueix molt les sensacions físiques del sofriment, però, és clar, no és això l'important. —Suposo que ja és com a mesura preventiva, per no haver-te de prendre seriosament tot això, que en la teva carta em parles de l'«enorme *self-pity* que em posseïx». Bé, jo no veig que sigui *self-pity* quan algú sofreix amb causa.

També suposo que si et parlés llarg de mi, més aviat em faria mal, o sigui que creixeria la teva aversió. Però probablement és igual que faci o digui blanc o negre. —La temptació que més em costa de resistir, com et pots figurar, és de precipitar-me a Cadaqués, però penso que et faria massa la punyeta, segons com tinguis les coses.

Aquest és el mal, que penso la situació del costat teu, i després pel meu, i els dos pensaments no es lliguen. Pel costat teu, et desitjo que hagi triat bé i que siguis molt feliç. Pel meu, amb sinceritat, no em veig amb cor de desitjar-ho. Però hi ha moments que se m'obre l'angoixa i et sé estimar millor: i aleshores ho desitjo molt.

Adeu, estimada (no et prenguis malament que encara et digui així).

Pol para el contestador.

POL:

EL MUTILAT

Jo sé que no l'estimes.
No ho diguis a ningú.
Tots tres, si tu ens ajudes,
guardarem el secret.
Que ningú més no vegi
allò que hem vist tu i jo.
De la gent i les coses
que us han estat amics,
ell se n'amagarà.
No tornarà al cafè
que és fet per esperar-te.
Vindran mesos amb erra:
serà lluny de les taules
de marbre, on us servien
les ostres i el vi blanc.
En els dies de pluja
no mirarà l'asfalt
on us havíeu vist
quan no es trobaven taxis
i havíeu d'anar a peu.
No obrirà més els llibres
que li han parlat de tu:
ignorarà què diuen
quan no parlen de tu.
I sobre tot, hi pots
comptar, ni tu ni jo
sabrem mai més on para.
S'anirà confinant

per fons remots de terres.
Caminarà per boscos
foscos. No el sobtarà
l'atzagaia de llum
de la nostra memòria.
I quan sigui tan lluny
que mig el creguem mort,
podrem recordar i dir
que no te l'estimaves.
No ens farà cap angúnia
de veure com li manques.
Serà com un espectre
sense vida ni pena.
Com la foto macabra
d'una *Gueule Cassée*,
que orna un aparador
i no ens fa cap efecte.
Per ara, no ho diguem:
no trasbalsem la gent
mostrant-los la ferida
sagnant i purulenta.
Donem-li temps i oblit.
Callem, fins que ningú,
ni jo mateix, no el pugui
confondre encara amb mi.

Pausa.

Em duren més les dones que les idees, una idea de tipus ideològic, diguem-ne. Conservar una idea ideològica durant més d'un any sempre m'ha resultat molt difícil. La literatura és un procediment higiènic per destruir les idees ideològiques: és

un àcid dissolvent. Com que als literats l'únic que ens interessa justament és l'observació directa dels homes i les dones, això serveix com a dissolvent de les maneres ideològiques. L'ideòleg generalment és un distret que no es fixa en el comportament de la gent, que va com al·lucinat. El literat no pot fer-ho; si es distreu, no podrà fer una obra literària. I, és clar, les idees ideològiques es dissolen. També el literat sol ser molt sensual, no en el sentit sexual, sinó en el sentit de passar pel carrer i fixar-se en el contrast d'un verd amb un ocre a la branca d'un arbre. Jo he perdut aquesta sensualitat visual. Ara, com que en realitat al que em dedico és a la lingüística, i més aviat penso en idees abstractes que no són idees ideològiques, malauradament m'he tornat molt distret. Veig menys del que veia quan escrivia.

L'únic que ens interessa a les persones, als homes i a les dones, són les relacions entre els homes i les dones, és a dir, les relacions personals. O entre un home i un home, o una dona i una dona. Recordeu un poema d'Octavio Paz en què parli realment d'una relació humana entre dues persones? Per això, per a mi, Octavio Paz com a poeta no existeix. I llavors arribem a extrems com aquell de García Lorca que deia que Antónito El Camborio, mentre lluitava, feia salts ensabonats de dofí. Suposem que ningú d'aquí s'ha barallat amb un ganivet, però, en fi, hem vist pel·lícules americanes, hem llegit Borges, i més o menys sabem que en una baralla a ganivet del que es tracta és de fer pocs moviments, molt precisos, però si fas un salt ensabonat de dofí, jo no he de fer res més que esperar amb el ganivet que caiguis i te'l clavi. Ho enteneu? Aquest és el procés de la sensatesa. Un poema ha de començar per tenir tant de sentit com una carta comercial. Ha d'anar molt més enllà, però ha de començar per aquí; si no, no existeix com a

poema. Allò que canta en Paco, com es diu? «Quién levantó esos olivos, no los levantó la nada, ni el dinero ni el señor». Bé, el no-res segur que no. El no-res no aixeca res. El que aixeca les oliveres de Jaén és el diner i el senyor. El temps d'exploració olivera necessita molta inversió de capital; per això, exactament ara com en el temps dels moros, el que aixeca les oliveres de Jaén és el diner i el senyor. Naturalment que també hi ha els obrers, però negar l'evidència em repugna.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

Estic molt agraït a la situació que no hi hagi diaris catalans, que no hi hagi televisió catalana, que no hi hagi cine català i que no hi hagi ràdio catalana. Perquè, en vista de les operacions que la gent dels diaris, de la ràdio, de la televisió i del cine fan amb el castellà, realment estic molt agraït que no les puguin fer amb el català. Perquè és una destrucció pura i simple de la llengua. Doncs bé, per què es va haver de ressuscitar aquest «hom» absolutament caigut en desús, absolutament inviable? Simplement perquè aleshores l'agència d'informacions més important d'Europa era la francesa, l'Havas. Aleshores, els atrassats mentals de *La Publicitat* rebien cada vespre un paquet de telegrams d'Havas que deia: «On communique du Quai d'Orsay...». I això s'havia de traduir. Com que es tractava d'atrassats mentals, Fabra, perquè ell s'hi havia de deixar caure cada vespre, com Riba i d'altres, havia de vigilar aquesta gent, però els havien de vigilar en un nivell tan baix que era, usant termes que aleshores encara no circulaven, era com programar un computador electrònic. És a dir, l'atrassat mental havia de poder traduir automàticament,

sense cap vacil·lació. Aleshores, a l'«on» li van donar l'«hom». D'aquestes idioteses encara en circulen. Com per exemple allò: «Al salir de casa» es tradueix com «En sortir de casa». No senyor. «Al salir de casa» es tradueix com «Quan sortia de casa», «quan sortia jo», «quan sortia ell», o «al moment que sortia de casa» o «sortint de casa»... Es pot traduir de cent mil maneres, però no hi ha cap obligació de trobar una fórmula, una mena de píldora que un computador electrònic pugui digerir per traduir «al salir».

Pol para el contestador.

POL: La lluita dels escriptors consisteix justament a fer que la paraula escrita enriqueixi la parlada. Però la competència amb els escriptors és molt desigual. Jo no discuteixo els drets dels catalans a tenir televisió i ràdio, però no estic segur que ho desitgi. Davant de l'operació bruta que fan amb el castellà els locutors, no puc esperar que facin una operació millor amb el català. Gairebé prefereixo que deixin tranquil el català, que no me'l toquin, que no s'hi fiqui aquella gent porca de la televisió i del cinema doblat. Jo faig les meves classes de lingüística en català, i ho faig així perquè en català m'expresso més bé. Molts nois i noies no saben que es poden fer classes en català de metafísica, d'àlgebra, el mateix que en qualsevol llengua del món, i que no només serveix per demanar una truita en un restaurant.

Estic segur que mai no escriuré poemes tan bons com els de Robert Lowell, que ha publicat poemes fins i tot més dolents que els meus, perquè té poc sentit crític; però davant d'un dels seus cims, jo soc una formigueta, no puc negar-ho. Quan Scott Fitzgerald va publicar la seva primera novel·la, que va

ser molt dolenta, Edmund Wilson li va fer una sèrie d'observacions, ja que Fitzgerald mai no va aconseguir escriure correctament, feia moltes faltes d'ortografia. Wilson li va escriure per assenyalar-li aquest i altres defectes. Aleshores Scott li va respondre dient: «Tu em retreus aquest defecte, però fixa't que també l'hi podries retreure a Flaubert, que també fa el mateix en cert passatge de *Madame Bovary*, i aquest altre defecte també li podries retreure a Tolstoi, que cau en el mateix error». Wilson no es va prendre seriosament aquesta rèplica, però sí que es va prendre seriosament que Scott s'equiparés amb els grans. Això és l'important; un escriptor és com un artiller. Està condemnat, ho sabem tots, a caure en un pou més avall de la seva meta. Per exemple, si jo pretenc ser Musil i caic una mica més avall, doncs ja és força més amunt. Però si pretenc ser com Emilio Prados... Un escriptor ha de tenir la màxima ambició, per això el que a Wilson el va impressionar va ser que malgrat que Scott era un noiet molt poc experimentat, es comparava amb els mestres, i crec que és el que ha de fer tot escriptor.

Jo vaig començar a escriure poemes quan tenia vint o vint-i-dos anys, però eren dolents. Sortosament me'n vaig adonar, i vaig deixar-ho. Vaig tornar a escriure de nou el 1958, quan tenia trenta-sis anys. Una edat una mica estranya per a un poeta. Els poetes solen ser precoços. Sigui com sigui, la meva poesia era considerada aleshores revolucionària; ara ja no ho és, perquè he pujat de categoria, per dir-ho així. Aleshores la meva intenció era de reaccionar contra la poesia excessivament refinada, excessivament «exquisida», que s'escrivia en català. Heu vist que en els meus poemes hi ha, de vegades, expressions crues i paraules vulgars. Aleshores, jo i Jaime Gil de Biedma fèiem la mateixa cosa, i la sort fou que Jaime Gil escriu en espanyol

i jo en català; altrament —si haguéssim escrit tots dos en la mateixa llengua— ens hauríem repetit.

La meva intenció principal era, sobretot, de crear una poesia tan interessant com la prosa, com la novel·la; de recollir en la meva poesia el màxim nombre d'observacions morals, observacions sobre la conducta dels homes, de les dones. Més tard vaig descobrir que era la mateixa cosa que interessava Pavese quan escrivia *Lavorare stanca*, el 42 o el 41. Però no es pot dir que jo hagi estat influït en això per Pavese, perquè jo ja volia fer la mateixa cosa. Així, Pavese ha estat per a mi una confirmació, més que no pas un influx.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

Fabra tenia una autèntica fe en les possibilitats del català com a llengua de cultura, cosa que els altres no tenien. Els altres eren uns caradures que volien fer un carnaval folklòric, privat, entre cinquanta persones i constituir una societat de congratuació mútua i d'enyorances vagues. Fabra sabia molt bé, sabia perfectament, que la base del funcionament d'una llengua [passava] pel fet no que s'escrivissin odes sàfiques precisament més o menys genials en aquesta llengua, sinó pel fet que s'escrivissin tractats de sociologia i tractats d'àlgebra. Fabra va apostar i aquesta és la folla aposta, com deia Riba al seu prefaç a la segona edició del diccionari... Fabra va apostar follament perquè el català, que les seves possibilitats d'escriure odes sàfiques ja les havia demostrades amb les odes de mossèn Costa, per exemple, fos també una llengua viable com a llengua moderna de cultura. I aleshores va comprendre que l'única

possibilitat de convertir aquesta llengua en llengua moderna de cultura és ajustar-se a les realitats d'aquesta llengua i no inventar-se fantasies absolutament abracadabrants.

Pol para el contestador.

POL: Tots fem una mena de càlcul de probabilitats sobre si aquest llenguatge personal nostre estilitzat pot arribar a prou lectors. Hi ha un poema meu en el qual en un moment intento a través del ritme d'un vers reproduir cert gest d'una certa noia de qui vaig estar enamorat. Jo sé que això cap lector no ho pot percebre. En primer lloc, la semblança entre un gest d'una noia i el ritme d'un vers és molt escassa. En segon lloc, suposant que existís aquesta semblança, el lector hauria de veure la noia. Però fins i tot si jo amb el llibre dono al lector una pel·lícula en tecnicolor de la noia fent aquell gest, passa que el lector hauria d'estar enamorat de la noia. És a dir, jo sé que allò està absolutament provat, que és impenetrable, meu. Però, per què ho fico en un poema? Per dues raons: per egoisme, perquè em dona la gana, perquè en el moment d'escriure pensava en la noia. L'altra és una raó tècnica: en aquesta feina hi ha molts moments que són d'un avorriment absolut, i durant la feina artesanal va bé tenir algú en qui pensar, com quan un poeta està unes hores intentant eliminar una essa perquè el vers ja té tres esses.

No he tornat a escriure poemes des de 1963. Si em pregunten si soc l'autor dels meus poemes, ja no ho sé. He canviat molt. Si hagués escrit de manera continuada, potser diria que sí, que en soc l'autor, perquè hi hauria hagut una evolució gradual. L'altre dia vaig fer una lectura comentada dels meus

poemes en una escola de noies i sovint em quedava perplex, perquè ja no sabia què dir sobre un poema.

En general, la cultura espanyola la detesto. Això és típic dels escriptors catalans, però, per una raó o per una altra, ningú no ho diu. I el cert és que, en el fons, si jo escric en català és perquè no vull escriure en espanyol. Tot i així, adoro Garcilaso, i m'agraden enormement Góngora i Machado.

Pol acciona el contestador.

Àudio nou:

[Entrevista amb Helena Valenti]

—Ferrater escrivia poesia per llegir-la als amics, que era el que feia quan venia a casa. Allò era una tertúlia d'amics, gent intel·ligent, lletraferida, divertida, àvida per comunicar-se... En Ferrater hi havia un misteri, un misteri...

—Quin?

—Hauria de pensar-hi tant i no ho he fet... hi havia una falla. Ferrater era un persona molt intel·ligent, amb una gran capacitat per conèixer-se i per analitzar-se, extraordinària... bbrrrmmmm... però tenia un concepte de la vida, del pudor, de...

—Era molt torturat?

—Sí, i ho dissimulava moltíssim. Sempre era amable, i la bonhomia aquella que tenia, i el riure, i el ha, ha, ha.

—Era aclaparador?

—Nooo, que va! Bé, era aclaparador en el sentit que començava a beure i no acabava. Això passa amb tots els borratxos, que no saben dir mai prou. Però no ho era perquè tenia un autocontrol fantàstic. I com es pot comprovar, en la seva

poesia s'estava excusant constantment. Excusant-se per les seves emocions, pels seus sentiments, per les seves projeccions... com si estigués demanant perdó per viure.

Pol para el contestador.

POL:

POEMA INACABAT

I ara mirem d'anar per feina.
De cavallers, abans ho deia,
no n'he vist mai. Per altra part,
aquests que troten per semblar
que ho són, els trobo tan abjectes
que no en tallaria una llesca.
Val més provar de mirar just
i reconèixer el que jo puc.
Si volgués fer com William Morris
se n'aniria tot en orris.
Ell embarcava el rei Artur
i Ginevra i Excalibur,
i ho salvava a cop d'erotisme,
de sentiment i de sadisme.

Però jo que estic encongít,
que he passat Freud, i em veig venir
quan m'exalta una llum agònica
de vehemència catòlica
(en el sentit universal:
poc que apunta al bisbe romà):
vull un heroi sense aureola
que no em comprometi a febles.

Prou comèdia. Parlant clar,
me'l tinc triat de molt abans
de començar a arrengejar versos.
No és pas ara que m'hi penso.
Serà un heroi ben del meu temps,
un temps que ja se m'ha fet vell.
Helena, t'ho dic amb tristesa.
Ja torno a mentir, per peresa
mental. No estic trist quan escric,
sinó que ric, i l'envellir
no m'ha donat encara el trauma
que, pel que es veu, a tots ens guarda.
Cert que el cos perd el seu encant,
però a mi el que m'ha encantat
sempre han estat els altres cossos
i no em veig més la carn que els ossos.
Et dic serè que els meus vint anys
van ser en els anys quaranta-tants
i que el meu temps és la post-guerra.
Que et fessis vella tu, Helena,
sí que em faria escopir sang.
No vull recordar que una sang
jove, va omplir un dia la dona
que avui he vist netejar anxoves
eixancarrada a un carreró
i m'ha calgut vetllar que no
li trepitgés tripa de cames.
Prou de color Villon. Espanya
s'aixecava al meu temps de fam,
és a dir, reptava com mai.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

Aquesta poema, a part d'això, està dedicat, ja veuran... parla de moltes coses, no solament de coses de Cadaquès, sinó de moltes persones. Està dedicat a una noia, filla d'uns amics, a través de qui vaig conèixer Chrétien [de Troyes] perquè aquesta noia pertanyia a un curs que va fer una mena d'intent de vaga amb el resultat que el doctor Riquer els va suspendre a tots i es van haver d'examinar al setembre. I aquesta noia preparava el seu examen de Chrétien de Troyes, que és el que va fer que jo el llegís.

Pol para el contestador.

POL:

POEMA INACABAT

No et creguis que faig poesia
d'allegoria, que ara en diuen
realisme, i és afligent.
Dic armes que van ser d'acer
mal aliat. S'han fet terrossos
tan friables com els vells ossos,
i no voldria pas que tu
ni que ningú jove com tu
te m'abaltissis de llegir-me.
Jo, com tot altre pixa-tinta,
vull subornar la joventut
però desdenyo aquest recurs.
D'aquells pollosos anys quarantes
no t'en diré res més per ara.

Ja hi posarà tocs de color
el curs de la narració.
L'atmosfera de la desena
te la dóna molt bé el poema
primer d'*On he deixat les claus*:
el superrealisme, usat
amb talent, és més realista
que el realisme academista.
Adonà't però que has nascut
al més espès d'aquell embús
d'on encara et pugen bombolles.
Prou entens que és de segon ordre
la part de vida que el país
o qualsevol lloc collectiu
pot masegar i fer ofenosa.
Imitaràs, si no ets tonta,
de Nínive, els petits infants
que no es distingien les mans
dreta i esquerra. Qui s'excita
polític, acaba que xiva
o bé xucla com un embut
o fa orellut carnetut.
Quan se t'acosti un lúbric d'ànimes
(ja m'entens) no li diguis gràcies
si et grapeja la teva. Fuig,
que s'ajaci en el seu rebuig,
i el vici que voldria fàcil,
que se li torni solitari.
Prou et deurà, si va aprenent
que és art llarga fer-se decent
i decent vol dir solitari,
lluny de *strip-tease* fraternitaris.

A la vida autèntica, doncs,
ningú, ni els teus pares ni jo,
no li deixàvem agafar-se
els dits a gaires engranatges
del nostre país post-guerrer,
però ens esquitxàvem de fems.
Jo, que tenia el seny a dida,
t'he confessat que em convenia
allò del nou ordre europeu
i que vaig llançar marrameus
quan el Reich va ensenyar la panxa.
Anava servint a Barbastre,
i un coronel de cap més fluix
que el meu, i jo, fets un garbuix,
vam poder plorar la gran trompa
per la rendició teutona.
Vam barrejar vòmits al sol
i et dic que l'únic que no em dol
és d'haver vomitat. Tu jutja,
i no t'empesquis que ara en pugem
de gaire més llestos que jo.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

Crec que el poema té consistència sense haver arribat a contar la seva història. La seva història és una història autèntica de l'any 43-44 a Reus, que és d'una noia de família burgesa, de família de terratinents, que d'una manera incomprendible —jo coneixia la noia, però no era a Reus en aquell moment i no en tinc cap explicació— va marxar amb un xicot obrer, no

sé si paleta o lampista, que havia estat un parell de dies per casa seva. Els van agafar i els van recuperar. Bé. Això m'ho va explicar la meva mare. Jo estava fent el servei militar en aquella època. M'ho va explicar la meva mare i la cosa em va deixar absolutament perplex. Perquè aquella noia, pel que jo la conec, era una mena de mosqueta morta a la qual jo no hauria suposat mai una vitalitat... No sé si ho va fer per estupidesa o per vitalitat o com... Aquesta historieta m'ha fascinat durant anys i és el que jo volia contar i ho barrejava... Veuran que als trossos escrits hi ha la descripció del noi. El noi, no l'he conegut mai. Però veuran que el noi que descric al poema és un noi real, un paleta que va treballar a casa meva i amb el qual em vaig fer amic, i que li va passar el que conta el poema —estic parlant del temps de la Guerra Mundial—, que va ser a la presó perquè repartia uns fulls de la BBC. La BBC feia imprimir en paper bíblia —diguéssim, el paper que encara usa, per exemple, el *Times* per a les seves edicions per via aèria—. Feia imprimir uns fulls i buscava per Espanya, distribuïdors. Com que aleshores Espanya era teòricament neutral però en la pràctica, aliada d'Alemanya, això era perseguit per la policia. Ara, a mi em va deixar també consternat que aquell xicot obrer arrisqués la seva seguretat per distribuir discursos de Winston Churchill que, realment... Cal ser ingenu de creure que hi havia cap possibilitat d'aliança entre els seus interessos i els defensats per Winston Churchill. Com veuran, hi ha al·lusió, quan parlo d'això, a la vaga general anglesa de l'any 26, que va ser trencada per Churchill, cosa que fa que Churchill sigui una de les bèsties negres, una de les bèsties negres, de tots els obrers anglesos.

Pol para el contestador.

POL:

POEMA INACABAT

Però tornem al meu heroi.
Era un xicot dels que ara marquen
amb *blue-jeans* i botes de bàsquet
i aleshores un altre blau
cobria. Hi havia molts gats
que esperaven que es confondrien
dins la penombra d'aquells dies
sota un sol blau: despistadors
tinyats. Però els destriadors
catalogaven i avalaven
i veus que les granotes blaves
no van donar el blau preferit.
El meu heroi, som-hi per fi,
era el que ara en dieu lampista
i que jo en deia electricista.
Fill d'una raça de soferts
de sofriment encara fresc,
era un dels que s'exposaven:
no fos dit que l'altra girada
de truita (la imminent!) vingués
immerescuda. L'innocent!
Una mala causa l'havia
fet enganxar amb la policia:
es va apuntar per repartir
les fulles de la BBC.
Un obrer jove va ser màrtir
per difondre un discurs de Churchill
(oh santa Vaga General,

incorporada al santoral
com a màrtir de Churchill!: ara
fem l'hagiografia abstracta)
mentre el podrit Sir Samuel
saludava palmell al cel
(el zel diplomàtic, ve dia
que renuncia tota mida).
No era pas nou d'aquell temps
ni ho canvien els de després,
que l'orient del viure ens rodi amb
la plataforma giratòria
dels casos: *alles, was der Fall
ist*, és el món, diu Wittgenstein.
Els casuals que som els homes
potser rodàvem aleshores
tanmateix molt centrifugats:
la placa enfurida d'atacs,
partíem fuent, i ens rebrien
quines inesperades vies?
La més morta, la més veloç,
o la més batuda pels focs.
Ell va tirar per una via
sotragada. La seva fitxa
de l'arxiu del perill segur
el feia tremolar d'orgull.
Jo hi vaig parlar alguna vegada
al fosc (anís i fum) d'un antre
on matàvem nit als muntets.
Ell no jugava. Ben despert,
havia hagut de prohibir-se
els prohibits que ens permetíem.

Pol acciona el contestador.

Àudio de Gabriel Ferrater.

No voldria que un malentès
se t' aixequés des del meu vers.
Se t' aixequés a tu, Helena,
i als catorze amics que em llegeixen.
La majoria de lectors,
de malentesos, els fan tots:
abans de posar-s'hi, els possibles,
i quan llegeixen, d'impossibles.
Joan Maragall va fer un vers
(dels millors seus) on el burgès
sagna burlat amb ferotgia
perquè, ressuat insensible,
s'embadoca amb ull de lluç mort
sense mesurar com té prop
la «tempestat llunyana» (termes
que volen dir revolta obrera),
i vet aquí que Puigcerdà,
que és el poble on Maragall
burxava, ha posat una làpida,
hi ha fet gravar la seva infàmia,
i remena tot quadret.
I que no em diguin que és perquè
el burgès ha guanyat la lluita
i ara se sap del tot impune.
Ruqueria: que el bramador
(ruqueria) encara té por.
Que malentenguin, doncs, com vulguin,
però no convé que et figuris

que els quarantes vam oblidar
de ser feliços per instants,
com ho som ara, i com ho hem d'èsser
(no cal que toquis fusta) sempre.
La gran roca de sofriment
que a tots ens fa de fonament,
la vela sempre una lleu sorra
d'afeccions felices. Molta
no ho és mai, però els remolins
els aixeca l'aire més fi.
Aquesta menuda frisança
ens pot donar una confiança
que quan ens arribi el moment
dels *novissima verba* greus
no ens caldrà dir-los idiotes
(car ser intel·ligent ens denota
un vigor de felicitat:
el sofriment és deixatat).
Mirarem de no convertir-nos,
de ser lleials i no mentir-nos,
que ens havíem dut enganyats
quan ens guiava aquest tenaç
propòsit d'anar passant dies
i empenyent anys, que és tota vida
(així com veus que passo els mots
i empenyo les frases, que és tot
l'ofici d'escriure amb sonsònia).
Si volgués donar un gust de glòria
a aquella meva joventut
que pels quarantes s'ha perdut,
mentiria, però, que al jove
justament el que no li sobra

és la traça a fer-se feliç.
Voldria creure això que em diu
el teu temps, que s'han trobat vies
d'estalviar al jove agonies
de dubtes i remordiments,
però el dubte em va renaixent
quan veig que el noi té encara flàccida
la mà nocturna, i sento l'àcida
cremor de la noia que riu.

Pol para el contestador.

POL: Ja et deus imaginar, Helena, que, tant com he pogut, he fet treballar la raó contra tu, i m'he dit de tu tot el mal que he sabut inventar. Però no m'ha servit de res. La veritat és que ja no sé si t'estimo o no, però que això no fa cap diferència. He descobert que hi ha una cosa fonamental, vull dir que compta més per al règim de la vida, i és que només amb tu podria parlar d'alguna cosa viva. Dit en forma sentimental, que només amb tu podria creure'm que soc bona persona: per als altres, soc una mala bèstia total. Si ara fes l'amor amb una altra noia, seria com fer-ho amb un gos.

Tot plegat, que la cosa que m'ha quedat ben atacada és el respecte de mi mateix. No és que me'n tingués gaire, ja ho saps. Però ara, realment, no em veig per enlloc.

Pausa.

L'únic que ens interessa són les dones. Quan estàs enamorat observes més, estàs molt més atent al que és una dona que quan no ho estàs. No. No escric millor quan estic enamorat. Escric millor després de l'enamorament. No en el mateix ins-

tant. Un cop vaig batre una mena de rècord: vaig escriure nou poemes en dos dies, justament quan acabava de trencar amb una noia.

Pol acciona el contestador.

Àudio nou:

[Jaime Gil de Biedma]

Gabriel vende su biblioteca. Dice que está harto de literatura y que quiere hacer dinero. La decisión debe ser simbólica, supongo: vender sus libros no le va a sacar de mucho apuro. Comprendo que su situación nada tiene de brillante, y que emplee una porción considerable de su tiempo y su energía verbal en distraerse de ella. Treinta y cuatro años, inteligentísimo, poco dinero, pocas posibilidades establecidas de progreso. Conoce los entresijos de la vida práctica con una extrema lucidez, y al mismo tiempo es radicalmente inapto para la vida práctica. Una de esas personas —yo me tengo por otra— que con los mismos defectos pero con menos cualidades hubiera funcionado mucho mejor.

Pol para el contestador. S'aixeca.

Pol acciona el contestador sense asseure's.

Àudio nou:

[Entrevista amb Helena Valenti]

—Li va estranyar molt el seu suïcidi?

—Nooo... Gabriel no s'acceptava i, a més, ja ho havia anunciat.

—En parlava?

—N'havia parlat. Jo, és que els últims anys no el veia. Potser quan més s'acostava el seu moment no en parlava tant. La darrera vegada que el vaig veure va ser en l'enterrament del meu pare. Estava desesperat, plorava moltíssim. Jo no entenia per què plorava tant. Suposo que plorava per ell mateix. La mort li devia ser ja molt real. M'ho havia dit: «jo, als cinquanta anys, s'ha acabat la vida». A més, ho formulava com una norma general: «A partir dels cinquanta anys no val la pena viure». ¿Què vol dir això? És una concepció de la vida que no s'entén.

Pol para el contestador.

POL:

MIDSOMMARNATT

Vaig saltar encara
 una foguera
 menuda. L'última?
 Només uns mots
 callats de sobte.
Ljusa blaa natt.
 Murtra del símbol,
 Murtra que viu.
 Manent de l'una,
 de fa tant de temps.
 Lleial a l'altra
 des de tan poc.
 Tu la d'enguany,
 Murtra en qui crec,

abraça'm, no
símbol de res.
L'altra em vol fer
creure, perenne
obedient,
serf d'una gleva
on he d'encendre
corcats focs nous
(cadires, mànecs,
capçals dels llits
d'estius llunyans)
cada solstici,
quan és tan vell
saber com viren
els tombs dels anys.
Que cremin. Sigues
la més perenne,
tu, nit d'enguany.

Pol acciona el contestador.

Àudio nou:

[poema llegit per Marta Pessarrodona: «Nit trista de Sant Joan»]

*No vam saltar ni l'última foguera.
Nit sense sorolls ni xiuxiueig de brases.
Nit de somnífer, letífera remor.*

*(Quant de temps ha calgut
per saber cobejar el corb
—aquest literari animalot
de color d'ala de mosca?)*

*Nit per no viure-la:
dolor adéu, adéu amor.
Ho havíem cremat ja tot.*

Pol para el contestador.

S'aixeca i tapa el ninot amb la cara de Ferrater.

Fosc.

Gabriel Ferrater és autor d'una obra poètica formada per tres llibres, *Da nuces pueris* (1960), *Menja't una cama* (1962) i *Teoria dels cossos* (1966), agrupats el 1968 sota un mateix títol, *Les dones i els dies*. L'aparició de la seva poesia, innovadora i sobretot molt personal, va causar un fort impacte en el context de la literatura catalana dels anys seixanta i posteriors. Actualment se'l considera una de les veus poètiques més importants del segle xx.

Amb motiu del centenari del naixement de Ferrater, i dels cinquanta anys de la seva mort, Andreu Gomila ha construït un monòleg en què el poeta s'explica a partir de textos propis. Amb fragments de poemes, articles, entrevistes i conferències —pronunciades a la Universitat de Barcelona— que avui recuperem.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions